

DIARI

Dilluns, 4 de febrer de 2008

Primera visita al Casal de Catalunya de Buenos Aires. Abans de venir, n'havia llegit la història, de Joan Rocamora, i tenia esperances de trobar-hi material, per tal com esmenta diverses traduccions, sobretot d'obres teatrals.

M'obre la porta i m'atén un català de Buenos Aires (després m'explica que hi va arribar a cinc anys) de seixanta i tants, ben plantat i educat, per bé que de maneres una mica fredes, que contrasten amb la llibertat que em deixa de remenar per la biblioteca. És clar que és una llibertat relativa, perquè de seguida m'adono que les prestatgeries de baix són tancades i, davant la contrarietat, m'enfilo cap dalt, que no hi veig vidres, i encara sense temps d'arribar-hi, m'adono que els tres passadissos estrets són intransitables, curulls de caixes de cartró amb papers i llibres, les unes al costat de les altres i damunt les altres.

Mentre intento fer alguna passa endavant en aquella selva de paper i de pols, simptomàticament el director del Casal, Jordi Font, vol parlar amb mi per telèfon.

S'afanya a dir-me, i després el Jordi —em sembla que es diu així— m'ho confirma, que, quan ell va arribar a la presidència, tot era un desori, que la junta anterior ho havia malversat tot, i fins havia furtat objectes (el Jordi em parla d'objectes de la mida de quadres i columnes). De manera que, conclou, no hi trobaré gran cosa: un casal amb tanta història no té història (em diu, més o menys). De manuscrits, res de res. D'arxiu, tampoc. Tot s'ha perdut, s'ha esfumat...

Un primer cop d'ull a la biblioteca m'ho confirma. Hi ha una mica de tot, sense gaire ordre, i amb més aspecte de magatzem que no pas de sala de lectura i de consulta. Un exemple: les cobertes del primer volum de *Ressorgiment* estan ben espellifades; la revista és a dalt de tot, enfilada al costat d'altres volums d'èpoques tan diferents com *La Renaixença* o

Crítèrion, sense cap ordre aparent. Fa tot l'efecte que fa molts anys que ningú no les mira.

La construcció dels mobles és preciosa, d'una fusta de color caoba fosc molt treballada. La taula i les cadires hi fan joc. No gens, però, la taula de la bibliotecària, de melamina clara, més funcional i senzilleta, amb un ordinador antidiluvià que la tapa tota, entremig de papers i d'exemplars de *La Novel·la Nova* mig rebregats. Al costat hi ha una fotocopiadora que no funciona (i que no la poden vendre perquè ja és massa vella, segons que m'explica el Jordi).

En resum, una primera impressió de lloc decadent, inservible, fora de l'espai i del temps (esperable, d'altra banda).

Dimarts, 5 de febrer

Dino al Casal, en una sala gran i llustrosa, decorada amb rajoles pseudovalencianes, làmines de Miró i una bandera catalana i una altra argentina. Fan un menú bo per un preu mòdic. Els preus de la carta, tanmateix, són més catalans que argentins. Els cambrers llueixen un uniforme curiós: pantalons negres i un polo negre amb les tres ratlles de la bandera espanyola al coll i a les mànigues.

Ara, just abans de venir a dinar, m'he enfilat al pis de dalt de la biblioteca per anar a buscar més *Ressorgiments*, i en la capsa de sota mateix, que he hagut d'esquivar, hi he descobert uns quants mecanoscrits d'obres teatrals, tots rebregats i entremig de llibres de propaganda, i amb una pols d'anys. Quina llàstima, que tot s'hagi malmès d'aquesta manera!

Ahir a la tarda vaig anar a veure Fivaller Seras, a la ja famosa llibreria D'Artagnan. Per sort, l'hi vaig trobar, perquè no li havia trucat. Quan vaig obrir la porta i el vaig veure al fons, assegut davant una tauleta, llegint, el cor em va fer un salt. D'aspecte agraciat, bonhomiós, de seguida va deixar el que llegia i em va atendre. Més de dues hores de conversa, de primer a dalt i després a baix, a la famosa rebotiga de llibres i papers catalans, de la qual Ramon Piqué m'havia parlat tant. Hi conserva documentació valuosíssima d'un segle llarg de vida catalana a l'Argentina. Em va semblar que estava una mica preocupat per on aniria a parar, tot aquell embalum de paper.

Mentre anava parlant, amb la cooperació de dos tallats que va demanar a la néta, s'animava a poc a poc, cada vegada més confiat. En cap

moment, però, no se li va escapar cap estirabot o cap crítica fora de to, sempre molt mesurat. Suposo que, en part, perquè no sabia gaire qui tenia al davant.

Al vespre, vaig parlar amb la Isabel (Villaverde, la vídua de Jordi Arbonès), li vaig explicar que l'havia anat a veure i em va confessar que no havia estat mai a la llibreria. Em va dir, clarament, que ella sempre s'havia entès més amb Jaume Garriga.

Petites interioritats d'un món petit...

Dimecres, 6 de febrer

Ahir a la tarda vaig anar a l'Associació Catalana de Socors Mutus Montepio de Montserrat —coneguda, simplement, com a Montepio de Montserrat—, una institució amb cent-cinquanta anys d'història a Buenos Aires, que, des dels orígens, ofereix prestacions mèdiques i difon la cultura catalana. No és un edifici tan sumptuós com el del Casal, però Déu-n'hi-do. A part de l'interès intrínsec, s'hi conserva la biblioteca de Joan Rocamora.

Em va atendre Ignasi Almirall, actor i director escènic de la secció dramàtica del Casal i responsable del programa radiofònic L'Hora Catalana durant un munt d'anys. Em va dir que ara en té vuitanta-quatre, per bé que no ho sembla gens. Té una cara agradable, una pell fina i sense arrugues, i una veu molt maca. Havia fet teatre a Badalona, on vivia, fins al 1950, que va venir cap aquí (no em va dir per què); fins i tot, teatre «privat» en català, al començament de la dècada dels quaranta. En arribar a Buenos Aires, va estar vint anys sense anar al Casal. Em va parlar de trasbalsos familiars, sense més concreció.

De L'Hora Catalana em va explicar que cada setmana, dos o tres dies abans de l'emissió, havia de presentar tot el llibret del contingut del programa a una instància anomenada «assessoria literària», eufemisme de la censura. Com que, de casa nostra, no en sabien res, tot era d'entrada sospitós, i sempre una mica imprevisible, perquè, per exemple, confonien La Trinca amb Els Joglars.

Ell n'era amant, de La Trinca, com de Josep Maria de Sagarra, el millor poeta i dramaturg que ha existit mai, segons la seva opinió.

Em va ensenyar, ràpidament, la biblioteca de Joan Rocamora, a la qual vam arribar després de recórrer passadissos, sales i consultoris buits. Hi

ha bastants llibres en català i de literatura catalana i universal, si bé es veu que ha quedat repartida entre altres descendents. Després vaig parlar amb el seu gendre, ara gerent del Montepio, que estava reunit amb tres membres del consell assessor o de direcció. Em va semblar un argentí cregudet, home d'acció que, amb una certa condescendència, de vegades s'entreté en coses culturals i que, si convé, és capaç de dir unes quantes frases en català. Així i tot, van ser molt amables.

Del que busco amb més expectatives, possibles obres i traduccions teatrals inèdites (d'Arnó, Bas, Judàs...), de moment res de res. Aquesta tarda, teòricament, ha de venir la bibliotecària del Casal.

Dijous, 7 de febrer

La bibliotecària va venir. Però gairebé com si no hagués vingut. Únicament em va ajudar a trobar la revista *Catalunya*. Sembla una extraterrestre: aturada, absent, és com si res no tingués relació amb ella. Naturalment, no parla en català. Li deu semblar que fa una feina tècnica. Segons que m'han dit els dos Jordis del Casal, s'ha limitat a introduir un inventari dels llibres a l'ordinador. Ahir, en les gairebé quatre hores que vam estar plegades, no se'n va moure, de davant l'ordinador. Va obrir finestres, va engegar el ventilador i la ràdio i aquí es va acabar el moviment. Em feia feresa de pensar que treballava en aquella taula plena de pols, d'una ronya completament incrustada als objectes.

De bon principi em volia atendre com una usuària passavolant, que no sap gaire el que busca: pretenia trobar el meu «tema» dins l'ordinador! Després, un cop em va localitzar les *Catalunyes*, ja es va donar per satisfeta. I a mi em va fer un favor, perquè estaven ben amagades.

Divendres, 8 de febrer

Aquest matí m'he encantat —massa— amb el número 301 de *Ressorgiment*, corresponent a l'agost de 1941, que commemorava el vint-i-cinquè aniversari de la fundació de la revista. M'ha semblat molt revelador: pel moment en què apareix —sota l'impacte de les conseqüències de la pèrdua de la guerra—, per l'extensió —seixanta pàgines—, per la quantitat d'anuncians —entre els més habituals que he anat veient, Cafès Ali-Bey,

Confiteria La Rambla, Hotel Catalunya, l'advocat Joan Llorens, Impresos Audivert, Institut Musical Fontova, la pianista Montserrat Bartrés...— i per la nòmina de col·laboradors de la diàspora que hi participen: Francesc Arnó, Gràcia Bassa, Xavier Benguerel, Pere Bosch i Gimpera, Lluís Ferran de Pol, Ventura Gassol, Domènec Guansé, Cèsar-August Jordana, Joan B. Llonch, Sara Llorens, Enric Martí i Muntaner, Ramon Mas i Ferratges, Pere Mas i Perera, Joan Merli, Joan Oliver, Carles Pi-Sunyer, Manuel Serra i Moret, Ernest Sunyer, Pau Vila, Ramon Vinyes o Joaquim Xirau. Inclou, a més, una colla de «semblances» —anònimes, suposo que atribuïbles al director, Hipòlit Nadal i Mallol— d'«homenots» contemporanis: Valentí Almirall, Víctor Balaguer, Antoni de Bofarull, Joan Maragall, Josep Morgades, Francesc Pi i Margall i Santiago Rusiñol. També és anònim —i també atribuïble a Nadal i Mallol— l'article «A propòsit de traduccions», que em crida l'atenció per la temàtica i per la vehemència amb què condemna que es representi teatre en castellà —original i traduït— al Casal de Catalunya i, igualment, que es tradueixin al català obres procedents de la literatura castellana, per la força assimiladora que poden tenir, en un moment tan funest per al país, de prohibició de la llengua pròpia i d'imposició del castellà. Constata una actitud resistencialista, ferma, però no gaire esperançadora.

Ahir a la tarda, trobada amb Jaume Garriga, Fivaller Seras i Eudald Vidal, els tres integrants que queden de l'Obra Cultural Catalana, més un jove excapellà argentí casat amb una jueva, que no va obrir boca. Vam estar una hora llarga, en un bar del davant de la llibreria D'Artagnan. En algun moment va resultar una mica tens, perquè no sabien ben bé qui era i què buscava. Com passa en aquests casos, vam omplir el temps amb el relat d'algunes batalletes i amb la crònica (sense entrar en tafaneries) d'altres visitants. En un moment determinat, el Garriga va preguntar com es deia aquell noi que no tenia gens de bon record dels Jocs del 1992. Em va doldre el contrast, entre el nom que no li venia al cap i la mitificació que Ramon Piqué n'ha fet, de tot el grup.

Tots dos, el Garriga i el Vidal, es veuen més aviat tímids, de maneres diferents, però una mica retrets d'entrada. El Garriga, més jove, amb un aspecte d'home fort, colrat pel sol, ben vestit, va voler pagar els beures de totes passades. El Vidal, més gran, prim i pulcre, sordeja una mica i fa la impressió que hi és i que no hi és al mateix temps. Cap al final, trencant de conversa, em va engegar: «aquesta polsera és d'or, oi?» I em va recomanar de no posar-me-la, encara que sembli de plata i que sigui prima com un filferro.

El més xerraire, el que porta la veu cantant, el que ho sap tot i ho explica amb gràcia és el Fivaller. Em recorda el Magí (Bacardí, el meu pare), no ben bé perquè s'hi assembli, sinó per la manera com parla i l'entusiasme que hi posa. Fins i tot mou les mans i els braços d'una manera semblant. Això encara me'l fa més entranyable. Vam tornar tots dos en un *colectivo* (viu a prop de «casa») i em vaig adonar que és educadíssim: un cavaller dels d'abans, però sense fer-ne ostentació. Em va explicar diverses iniciatives de generositat patriòtica, en temps i diners, que em tenen meravellada. Em sembla increïble aquest capteniment, tan lluny del país, tan lluny de qualsevol tipus de reconeixement (i fins de coneixement!).

Dissabte, 9 de febrer

Estic asseguda a La Biela, cafè tradicional de tertúlies d'escriptors. La Marietta (Gargatagli) m'havia dit que hi fan les millors *medialunas* del món i he vingut bastant directa per tastar-les. Són molt bones, en efecte. Mentre hi arribava, per l'avinguda Alvear, tenia la sensació de ser en una altra ciutat, molt diferent del Buenos Aires sorollós i degradat, amb poc encant, que he vist aquests dies. Aquí tot és polit, burgès i «europeu». Avui, per exemple, és el primer dia que he vist un noi i una noia amb uns Levi's. Ara, en aquesta cafeteria maquíssima, tot de color de fusta, verd i blanc, en una harmonia perfecta, m'adono que els portenys rics s'assemblen als madrilenys rics: de formes —bruns, ells amb camises rosades i rellotges ostentosos, elles rígides de tan arreglades— i de maneres —cri-den els cambrers «mozos», els tracten amb indiferència i es mouen segurs d'ells mateixos, conscients que són uns privilegiats, orgullosos de ser-ho.

Diverses persones m'han comentat que a Buenos Aires ha arribat molta immigració (de la «dolenta», em deia Ignasi Almirall), ben perceptible en tots els barris per on m'he mogut fins ara. Aquí potser és més fàcil fer-se una idea de l'Argentina de les bones èpoques: culta, rica, lliure, desvetllada i feliç. Ara aquest món ha quedat en mans d'una minoria. Les diferències socials, tan evidents, resulten pertorbadores.

Avui he fet les paus amb la ciutat. No deixa de ser sarcàstic, però, que això hagi passat al Pedralbes de Buenos Aires. Veritablement, el meu esperit aventurer és escàs. I he d'admetre que el «desordre» m'aclapara. També aquí, a la Recoleta, he topat amb els primers turistes i he sentit parlar anglès, fet que, una mica, m'ha reconfortat.

He visitat el cementiri, una autèntica urbs dels morts, com no havia vist mai. Carrers i carrers de «cases» per als difunts, construccions arquitectòniques de diversos estils, formes i ambicions. Tothom s'amuntegava per veure la tomba d'Evita. En canvi, la de Sarmiento, ben indicada, no despertava l'interès de ningú. He buscat les de Bioy Casares i Victoria Ocampo, però no les he trobades. Tampoc no m'hi he aplicat gaire, la veritat. M'estimava més gaudir de la visió del conjunt, trasbalsadora i tranquil·litzadora alhora. Potser perquè l'impacte estètic prevalia, se m'imposava damunt l'esgarriós paisatge de la mort.

Dilluns, 11 de febrer

Ahir, bona part del dia amb Isabel Villaverde. Parla moltíssim, sense parar, d'una cosa a l'altra i de l'altra a l'una.

Té un pis petit (cuina, bany, menjador i una habitació), però molt bufó, ben arreglat, amb els objectes escaients a cada lloc. És al gran Buenos Aires, a Quílmez. A Catalunya, seria una població ben diferenciada de Barcelona. Són llocs sense gaire personalitat, tots una mica semblants.

Va explicar-me tantes coses que no sé per on començar. Van venir a parar aquí, a l'Argentina, perquè un germà, fantasiós i aventurer, es va voler fer marí i, un cop va ser a Buenos Aires, va desertar. Com que a Barcelona gairebé passaven gana, tota la família va fer cas de les crides del noi petit. És a dir, la mare i sis fills; el pare, guàrdia civil, havia mort a conseqüència de la guerra. El gran ja tenia trenta-cinc anys i, ella, vint-i-pocs.

De seguida es van espavilar i, amb feines poc qualificades, van poder dur un ritme de vida diferent, amb un habitatge còmode i una sèrie d'utensilis de l'últim crit, que a Barcelona eren impensables. La petita, la Pura, va fer molt teatre al Casal. Tots devien ser bastant afavorits, i això sempre ajuda. Tots es van quedar a viure a Buenos Aires.

Al cap de tres anys que ella hi era, hi va aterrar l'Arbonès (sovint l'anomena així, pel cognom), per amor. A Barcelona treballaven junts, a la mateixa empresa. Ella hi feia de recepcionista i ell era a les oficines. Pel que em va dir, ell se'n va enamorar primer i més. A ella aleshores li feia una certa gràcia un noi que treballava al banc. Quan ella va marxar, es van escriure durant tres anys, en què van festejar per carta, i, finalment, ell se n'hi va anar. En l'empresa barcelonina, on tenia de companys el pare de Josep Maria Flotats i la traductora i amiga Montserrat Solanas, tothom

vigilava a parlar bé i es corregien entre ells: allà va aprendre, entre moltes altres coses, que calia dir «bústia», «claveguera» i «segell». Una «escola» important, tenint en compte que provenia d'una família castellanoparlant, procedent de Burgos, per part de pare i mare.

L'experiència laboral de Barcelona no li va servir de res a Buenos Aires. Com la mare i la germana gran, bàsicament es va valer de la traça que tenien a cosir. Ja casada i amb els fills grandets, a quaranta-dos anys va començar a treballar en botigues de roba de luxe, al carrer de Florida: de primer hi va cosir i després hi va despatxar, gairebé fins a la jubilació. Com que guanyava bastants cèntims, van comprar la casa de Bernal, al gran Buenos Aires, un caprici seu, del qual està orgullosa.

Em va confessar que la relació amb l'Arbonès en algun moment havia estat una mica tensa, malgrat l'enamorament que sentien l'un per l'altre. De fet, devien tenir expectatives vitals bastant diferents: ell, esdevenir escriptor català; ella, convertir-se en una mestressa de casa acomodada. La dèria que té pels diners —i, una mica, per figurar— crida l'atenció (en realitat, sembla una dèria del país). En parla cada moment, d'una manera o altra. És clar que no és estrany: deu tenir una pensió molt petita, que no li permet viure a Catalunya (ho va intentar, sense èxit). En una època havia pintat força (hi ha un quadre seu al menjador) i ara va a un taller literari i a un altre de psicoanàlisi. Estava contenta perquè li havien «publicat» tres poemes en un opuscle finançat pel Colegio de Abogados de Quilmes. Me'n va regalar un exemplar.

Per diverses raons, els darrers anys l'Arbonès vivia afligit: per les crítiques de les seves traduccions, perquè no se sentia reconegut, perquè tenia el cap i els peus a Catalunya... Fins al punt que, després de l'últim viatge que va fer sol a Barcelona, ella li va dir que, si hi tornava, se separaria: no podia veure'l en aquell estat de languidesa, se li trencava el cor. El darrer que van fer, tots dos malalts de càncer (ell a la sang i ella al pulmó), el va organitzar ella mateixa amb finalitats «terapèutiques», que només van ser efectives mentre va durar el viatge.

Passats ja uns quants anys, ella té sentiments ambivalents respecte de la relació. D'una banda, se la veu cofoia d'haver tingut un marit tan «important» i, de l'altra, una mica dolguda per no haver fet més calaix i, sobretot, perquè ella li va lliurar la seva existència i va desatendre massa la vida pròpia: els gustos, les aficions, qui sap si una flaca artística a hores d'ara ja impossible de recuperar. Com sempre, el temps perdut...